
BEVEZETŐ

A 2010-es esztendő kevés olyan változást hozott a magyar köz- és felsőoktatásban, amely megjelent volna az év végéig hozzánk érkezett panaszokban is, ehhez igazodóan a panaszok jellege, természete sem változott számottevően. A közoktatás területén a legfontosabb jogszabályi változás a sajátos nevelési igényű gyermekek helyzetéről szól. A tavalyi országgyűlési választásokat követően az új oktatási irányítás belefogott az oktatási területek reformjába, ám a hivatalunk változatlan feltételek mellett, a politika támogatását érezve folytathatta jogvédelmi munkáját. Az állampolgárok jogainak hatékonyabb védelme érdekében az elmúlt esztendőben vált igazán széleskörűvé együttműködésünk nagyon sok civil szervezettel, érdekvédelmi intézményekkel, a gazdasági és művészeti élet szereplőivel, diplomáciai szervezetekkel, hazai és nemzetközi jogvédő szervezetekkel.

Az iskolai erőszak kérdéséről valódi társadalmi párbeszéd kezdődött, soha olyan sokan és sokat nem beszélünk a témáról, mint az elmúlt esztendőben. Az általunk lefolytatott vizsgálat lehetővé tette, hogy immár adatok birtokában vitázhassunk. Számos civil szervezet, felsőoktatási intézmény és hatóság szervezett találkozót, konferenciákat és kutatásokat az iskolai erőszakról, nincs talán olyan szeglete Magyarországnak, ahol ne lett volna napirenden az útkeresés, az együttműködés, a szakmaközi megközelítés, a bevált gyakorlatok bemutatása hazai és nemzetközi szereplőkkel.

Szakmai sikerként értékelem, hogy – javaslatomra – a magyar EU elnökség oktatási minisztereinek találkozóján, az aktív állampolgárságra nevelés kérdéskörén belül, önálló napirendi pont volt az iskolai agresszió témája. A nagyon sikeres találkozón a miniszterek egyértelművé tették, hogy náluk is létező társadalmi jelenségről van szó. Számos kezdeményezést, kutatást és önálló politikai programot mutattak be. Az Európai Unió oktatásért felelős biztosa összegzésében egyértelművé tette, hogy európai szinten is foglalkozni kell a kérdéssel és ígéretet tett arra, hogy 2012-re kézikönyv készül a szakemberek és a döntéshozók számára, valamint összegyűjtik a jó gyakorlatokat e téren. Öröm számomra, hogy ennek a folyamatnak Magyarország kezdeményezője és motorja.

2010 végén elindítottunk egy különleges vizsgálatot és társadalmi párbeszédet. Az elmúlt évtizedben azt láttuk, hogy a fogyatékkal élők a magyar oktatási rendszer legkiszolgáltatottabbjai. Számos alkalommal találják szemben magukat elutasítással, kirekesztéssel. De sokan vannak, akik egyéb okból térnek el az átlagtól: élelmiszerallergiájuk van, cukorbeteg, ritka betegségben szenvednek, kiemelkedő tehetségűek, nem Magyarországon születtek. Eltérnek attól az átlagtól, amely egyébként is csak matematikai értelemben létezik, hiszen minden gyermek: ember, és e minőségében egyedi és megismételhetetlen. Másként vagyunk egyformák, a különbözőségünk természetes, csak a nagy rendszerek, mint az oktatás nem vesznek erről tudomást, vagy éppen ezért nehezen fogadnak be. Azt tapasztalom, hogy e téren nagyon sok jó tapasztalat van Magyarországon, csak éppen keveset tudunk ezekről.

Számos szakma képviselői segítenének, ha megszólítanák őket. Az a célom, hogy sokakat megkeressünk, lehetőséget adjunk és kapjunk arra, hogy együtt megpróbáljunk változtatni. Az iskolai erőszakról szóló párbeszédet látva nagyon bizakodó vagyok.

A magyar oktatási rendszer átalakulás előtt áll. Tudatosan távol tartottam magam az ideológiai vitáktól, hiszen ezekben nem lehet része az oktatási jogok biztosának. A nemzeti és a nemzetközi jog azonban kijelöli a kereteket, az oktatáspolitikai joga és felelőssége tartalommal kitölteni. Az én felelősségem, hogy ezekre a jogi keretekre felhívjam a figyelmet.

Az oktatás alkotmányos keretei nem változnak az új Alaptörvényben, ami az ország második alrendszerének alapjait is tartalmazza. Ez a kiindulási alap a megújuló közszolgáltatások kiépítésekor. Az oktatási jogok és kötelezettségek rendszerének is az Alaptörvényből kell kiindulnia. Magyarország nemzetközi szerepvállalásai, az Európai Unió soros elnökeként betöltött szerepünk tapasztalatai segítségül hívhatók, amikor a kereteket határozzuk meg.

A magyar államnak oktatási rendszerét nem csupán a hatályos magyar joggal összhangban kell működtetnie, hanem a nemzetközi jog alapelveire is figyelemmel kell lennie. A Gazdasági, szociális és kulturális jogok nemzetközi egyezségokmányának végrehajtását ellenőrző Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Bizottsága 13. általános kommentárjában részletesen elemzi az oktatási jog végrehajtásából eredő állami kötelezettségeket. Ez alapján a kormányoknak biztosítaniuk kell az oktatás elérhetőségét, hozzáférhetőségét, elfogadhatóságát és alkalmazkodó képességét.

Az elérhetőség biztosítása két különböző állami köteletséget foglal magában. Egyrészt engedélyezze, hogy az államon kívül más szereplő is alapíthasson oktatási intézményt, másrészt pedig, hogy az állam hozzon létre és tartson fenn oktatási intézményeket. Szűkebb értelemben az elérhetőség az oktatási intézmények kellő számára, sokféleségére és felszereltségére utal.

A hozzáférést különbözőképpen kell definiálni az oktatás különböző szintjein. Az állam köteles biztosítani az oktatáshoz való hozzáférést minden tanköteles korú gyermek számára. A kötelező oktatásnak ezen felül térítésmentesnek kell lennie, míg a kötelező oktatás feletti szinteken megengedett a tandíj és egyéb térítés kikötése. A hozzáférés közelebről három követelményt foglal magában: a diszkriminációmentességet, a fizikai elérhetőséget és a megfizethetőséget. Az állam feladata, hogy ezek megvalósulása érdekében a jogi és adminisztratív korlátokat felszámolja és az anyagi akadályokat elhárítsa.

Az elfogadhatóság kritériuma az oktatás minőségére utal. Az oktatási intézményeknek törekedni kell arra, hogy bizonyos minimális normákat, mint a minőség, a biztonság vagy az egészséges környezet, érvényre jutassanak. Egy állam oktatási rendszere – többek között – akkor elfogadható, ha a gyermekek jogalanyiségát elismerik, az oktatás nyelve a gyermekek számára nem idegen, illetve ha cenzúramentesség érvényesül.

Az alkalmazkodóképesség az oktatási rendszer társadalmi szükségletekhez való alkalmazkodását jelenti. Fontos, hogy az oktatási rendszer egy viszonylag rugalmas struktúra legyen, amely a társadalom minél nagyobb része számára biztosítja a tanuláshoz való jog érvénye-

sülését. Az alkalmazkodóképesség leginkább azon a számos jogeseten keresztül ragadható meg, mely a fogyatékos gyermekek oktatáshoz való jogát érinti. Azt követően, hogy a Gyermek jogairól szóló egyezmény előtérbe helyezte az egyes gyermek érdekét, amelyet szem előtt kell tartani, a nemzeti szintű bíróságok egységesen amellet foglaltak állást, hogy az iskolának kell alkalmazkodnia a gyermekekhez.

A fenti elvek nem gátak, hanem jelzőlámpák, amelyek biztonságosabbá teszik az oktatás – kétségkívül nem egyszerű – megújítását.

